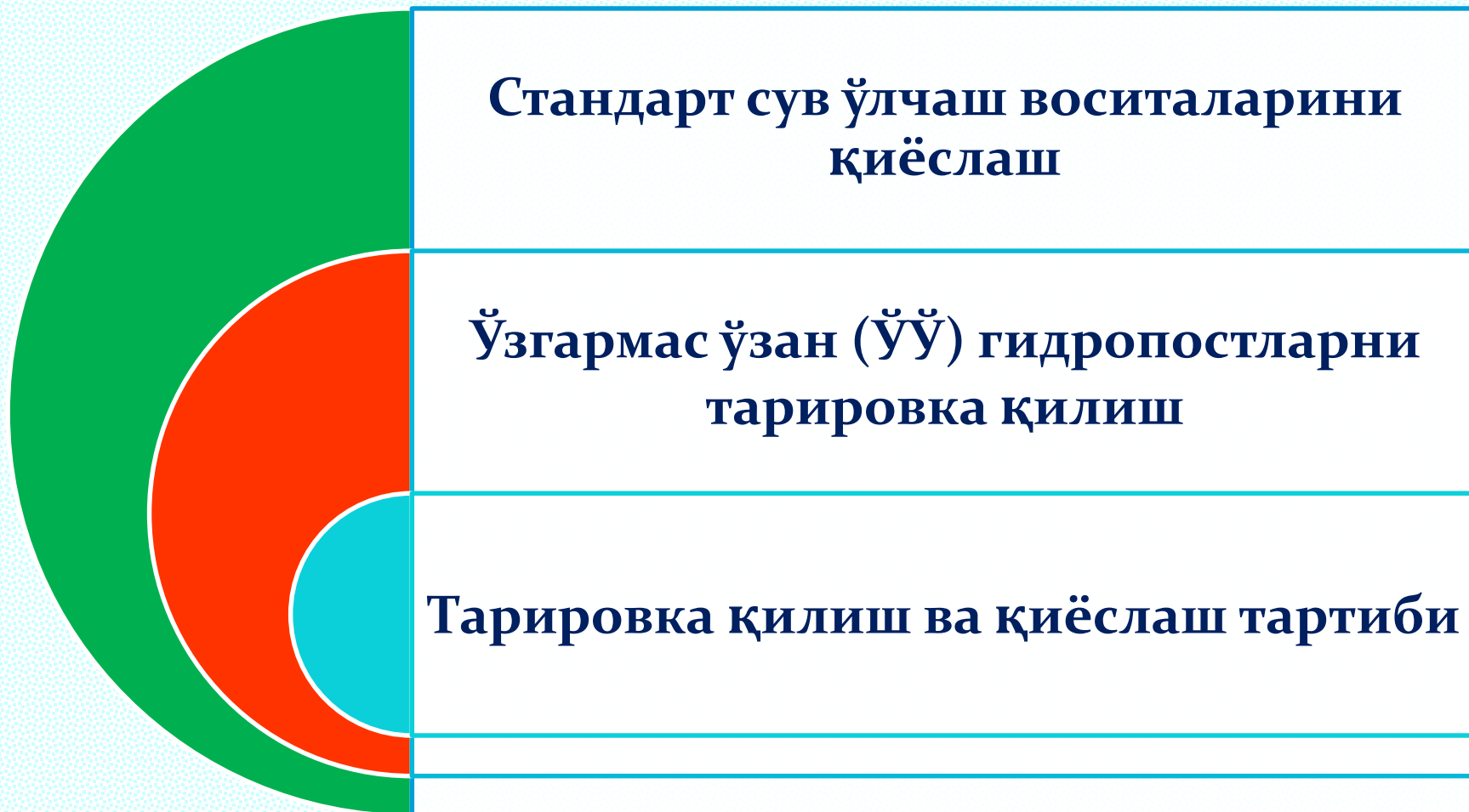

Ўзгармас ўзан ва стандарт сув ўлчаш воситаларини тарировка қилиш ва қиёслаш

Сув ўлчаш воситаларини қиёслаш

Нима учун қиёсланади?

- Сув ўтказгичлар ва новларни қиёслаш орқали, уларнинг лойиҳавий ва ҳақиқий сув ўтказиш қобилиятлари солиштириб кўрилади.
- Қиёслаш натижасига кўра бу воситалардан фойдаланишга рухсат берилади.

Қиёслашнинг даврийлиги

- ✓ **Энг оддий сув сатҳини ўлчовчи воситалар - 3 йилда бир марта.**
- ✓ **Юпқа деворли сув ўтказгичлар (учбурчак, тўртбурчак, трапеция) – 2 йилда бир марта.**
- ✓ **Кенг остонали сув ўтказгичлар ва новлар - 4 йилда бир марта.**

Ўзгармас ўзан (ЎЎ) гидропостини қиёслаш

1. Гидропост қуриладиган каналнинг тўғри чизиқли қисми (7-10) В бўлиши керак.

1. Кўндаланг кесимнинг шу қисмдаги ўзгариши $\pm 2.0\%$ дан ошмаслиги керак.

• Гидропоста створи ГТИ дан узоқроқда жойлашиши зарур.

• Бу участкада чўқиндилар ва ўсимликлар бўлмаслиги керак.

• Гидрометрик рейка тиндиргичга ўрнатилиши зарур.

Ўзгармас ўзан (ЎЎ) гидропости

Ўзгармас ўзан (ЎЎ) гидропостини текшириш

Ўзгармас ўзан (ЎЎ) гидропостини даражалаш (градуировка) тартиби

Даражалаш тартиби қуйидагича бажарилади:

1. Ўзгармас ўзан туридаги гидропостларни даражалаш орқали $Q=f(H)$ графиги тузилади.

1. Каналдаги сув сарфи ўзгартириб турилади.

• Оқим текис ҳаракати кузатилган вақтда сув сарфи мукамал (детальный) усулда ўлчанади.

• Даражалаш графини тузиш учун камида 8 марта ўлчовлар олиб борилади.

• Графикнинг юқори нуқтаси $0,85Q$, пастки нуқтаси $0,15Q$ бўлиши учун шу оралиқларда сув сарфлари ўлчанади.

Ўзгармас ўзан (ЎЎ) гидропостини даражалаш (градуировка) тартиби

Хатолик кам бўлиши учун даражалаш қуйидаги вақтларда ўтказилиши керак:

1. Ёғингарчилик кузатилмаганда;

• Ҳаво харорати 5°C дан юқори бўлганда;

• Шамол тезлиги 5 м/с кам бўлганда;

• Туман бўлмаганда.

Ўртача нисбий квадратик хатолик аниқланиш формуласи

$$\sigma_{\Pi} = 100 \cdot \sqrt{\frac{1}{n} \cdot \sum_{i=1}^n \left(\frac{Q_{\Pi} - Q_0}{Q_0} \right)^2}$$

Бу ерда: σ_{Π} - ўртача квадратик нисбий хатолик, %

- Q_{Π} - маълум рейка кўрсаткичида ўлчанган сув сарфи, м³/с.;
- Q_0 - маълум рейка кўрсаткичида координаталар жадвалидан олинган сув сарфи, м³/с.;
- n - ўлчовлар сони

Ўзгармас ўзан (ЎЎ) гидростини даражалаш (градуировка) натижаси

Ҳисобланган ўртача квадратик нисбий хатолик **2.0%** -дан кам бўлса, гидрост учун тузилган сув сарфини сув сатҳига боғлиқ тарировка жадвалидан фойдаланиш мумкин, акс ҳолда хатолик сабаблари аниқланиб, гидрост янгидан тарировка қилинади ва унинг янги **$Q=f(H)$** графиги ва тарировка жадвали тузилади.

Ўзгармас ўзан (ЎЎ) гидростини қиёслаш (поверка)

Ўзгармас ўзан “ЎЎ” гидростини текшириш орқали унинг градуировка қилиш натижасида қурилган $Q=f(H)$ сув сарфини сув сатҳига боғлиқ графигини тўғрилиги текширилади. Текшириш ҳар йили эксплуатация даври бошланишида олиб борилади. Бундан ташқари гидростда таъмирлаш ишлари олиб борилгандан сўнг ҳам текширилади.

Ўзгармас ўзан (ЎЎ) гидропостини қиёслаш (поверка) тартиби

1. Оқим барқарор бўлган пайтда каналда текширувчи параметрлар (Q ва H) ўлчанади

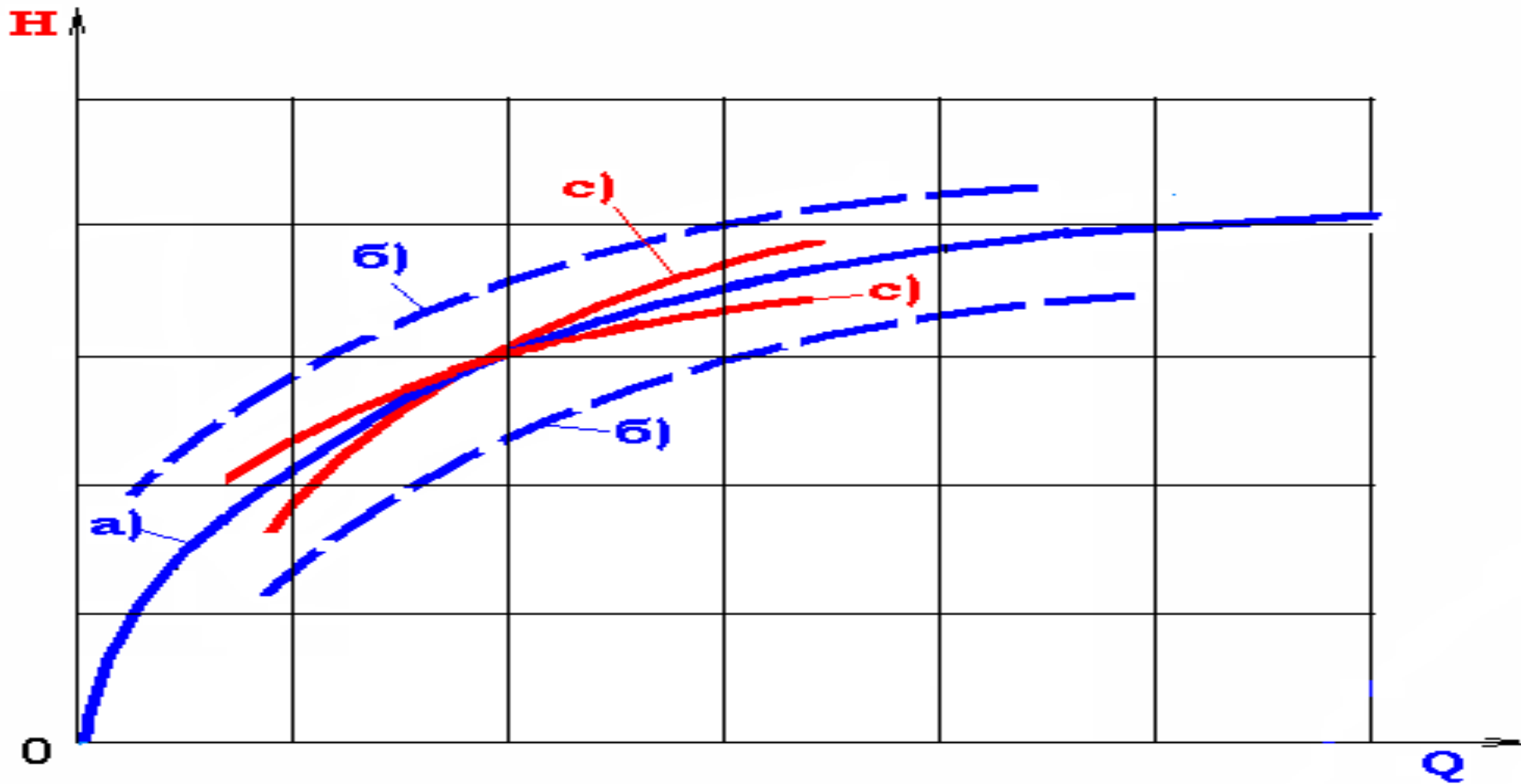
• Ўлчов ишлари камида 3 марта (20% ораликда) олиб борилади

• Ўлчов натижалари градуировка графигига қайд қилинади

• Ўртача нисбий квадратик хатолик аниқланади

Гидропост учун қурилган $Q = f(H)$ графигини текшириш

a – $Q = f(H)$ градуировка графиги

c – назорат ўлчовлари орқали қурилган график ;

б – текшириш орқали рухсат этиладиган чегара.

Ўзгармас ўзан (ЎЎ) гидростини қиёслаш (поверка) натижаси

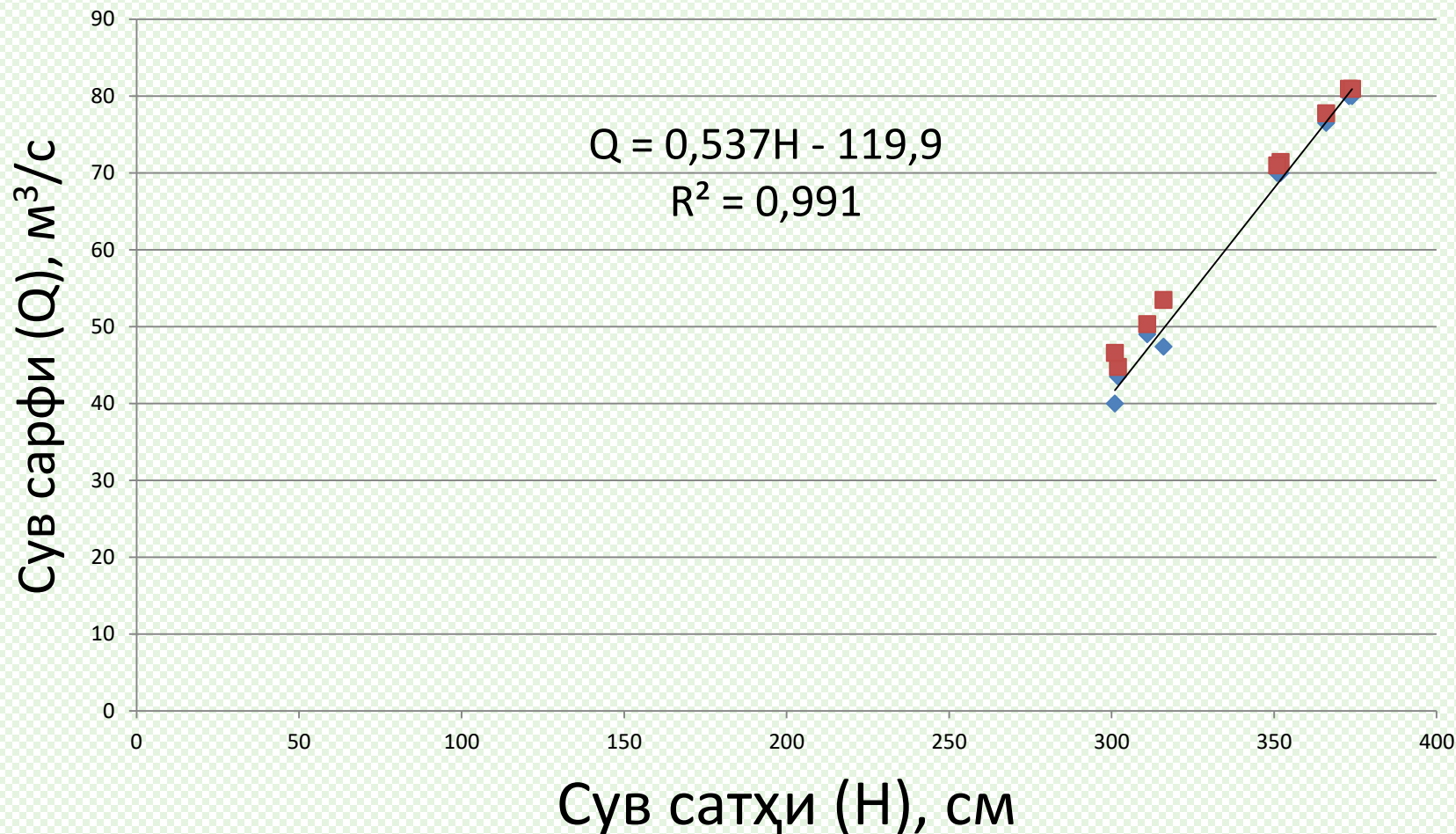
Ўртача нисбий квадратик хатолик, $\sigma \leq 5,0\%$
бўлса гидрост учун тузилган $Q=f(H)$ графигидан
фойдаланиш мумкин, акс ҳолда хатолик сабаблари
аниқланиб, гидрост янгидан градуировка қилинади.

КАМК 1-2 бўлимлар орасидаги чегара гидропости

№	Ўлчовлар санаси	Рейка кўрасткичи, Н,см,	Сув сарфи, Q, м ³ /с		$\left(\frac{Q_{\text{п}} - Q_{\text{о}}}{Q_{\text{о}}}\right)^2$
			Ўлчанган Q _п , м ³ /с	Жадвалдан Q _о , м ³ /с	
1	11.01.2016	366	76,5	77,74	0,0002
2	15.02.2016	373	80,0	80,94	0
3	14.03.2016	374	80,0	80,94	0
4	05.04.2016	352	70,0	71,42	0,0003
5	03.05.2016	351	70,0	70,96	0,0001
6	04.06.2016	302	43,5	44,74	0,0007
7	10.07.2016	311	49,0	50,33	0,0006
8	13.08.2016	316	47,39	53,48	0,0120
Жами					0,0139

$$\sigma_{\text{п}} = 100 \sqrt{\frac{1}{8} 0.0139} = 4,16\% < 5,0\%$$

Гидропост учун қурилган $Q=f(H)$ графигини текшириш (КАМК)

Гидропост учун керак бўладиган хужжатлар рўйхати:

- сув сарфини ўлчаш ахборотномаси;
- гидропост градуировкаланганлиги хақида далолатнома;
- сув сарфи билан сатҳининг боғлиқлик $Q=f(H)$ графиги;
- координаталар жадвали;
- сув сарфини ўлчаш воситасининг техник паспорти.

Фермер хўжаликлари каналларидаги гидропостлар учун

Ўзбекистон Республикаси қишлоқ ва сув хўжалиги вазирлиги
_____ Ирригация тизими хавза
бошқармаси

_____ Вилояти

_____ Тумани

_____ СИУ

_____ сув олиш
қулоғининг

ТЕХНИК ПАСПОРТИ

Фермер хўжаликлари каналларидаги гидропостлар учун

“Келишилди”

“Тасдиқлайман”

“_____” _____ 20__ й.

“_____” _____ 20__ й.

_____ Ирригация тизими бошқармасига қарашли _____
магистрал каналнинг ПК _____нинг _____ даҳанасида жойлашган №____
сув улчаш воситасини қиёслашдан утказиш

ДАЛОЛАТНОМАСИ

1. Биз, қуйида имзо чекувчилар _____

_____

20__ йилнинг _____ ойининг «____» санасида _____
каналнинг ПК _____да жойлашган _____ даҳанасига қурилган _____
САНИИРИ нови _____ турдаги сув улчаш воситасини
қиёслаш иши бажарилди.

2. Сув улчаш воситаси сув сатҳини аниқлаш учун Pr-01 хар булаги 0,01 м
узунлиги _____ м рейкаси билан жихозланган.

3. Қиёслашдан утказиш шароити _____

4. Улчаш натижалари:

4.1. Сатҳни аниқлашдаги хатолик - _____ %

4.2. Новга кириш қисми ўлчамидаги хатолик - _____ %

4.3. Новдан чиқиш қисми ўлчамидаги хатолик - _____ %

4.4. Остонаси сатҳини улчашдаги хатолик - _____ %

4.5. Новнинг узунлиги ўлчамидаги хатолик - _____ %

5. Қиёслаш хулосаси _____

“_____” _____ 20__ йил

ИМЗОЛАР:

Метрологик хизмат қиёсловчиси _____

Суғориш тизими бошқармасининг
гидротехниги _____

Суғориш тизими бошқармасининг
гидрометри _____

Техник паспорт

10. Характерли нуқталарнинг нисбий ёки шартли сатҳ белгилари.

Ахамиятли нуқталар номи	Ўлчоов бирлиги	Ўлчанган давр, йил			
		20 й	20 й	20 й	20 й
Репер	м				
Каналнинг қирғоғи	м				
Каналнинг туби (остонаси)	м				
“0” рейканинг сатҳи	м				

11. Сув ўлчаш иншооти _____ томонидан қиёслашдан ўтказилди.

Қиёслашдан ўтказиш натижалари.

Тартиб рақами	Қиёслаш даври	Сув ўлчаш воситасининг ҳолати	Амал қилиш муддати	Қиёсловчининг имзоси

ИМЗОЛАР:

Метрологик хизмат қиёсловчиси _____

_____
_____
_____

Сув назорати инспектори _____

Метрологик аттестация гувоҳномаси

МЕТРОЛОГИК АТТЕСТАЦИЯ ГУВОҲНОМАСИ

(гувоҳнома берган ташкилот номи)

Сув ўлчаш воситасининг тури _____ САНИИИРИ нови
(ўзгармас ўзан, , водослив ва ҳоказа)

СЎВ заводдан чиққан белгиси ёки номери _____
Ўрнатилган санаси “_____” _____ 20__ йил

Вазифаси: Сув сарфини ўлчаш

Қисқача метрологик характеристикаси _____

Ишлатиш шароити: *Дала шароити*

Аттестация натижалари (САНИИИРИ нови учун)

Метрологик тадқиқот натижалари

Гартиб №	Метрологик тавсифномалари	Лойихавий ўлчамлари	Ўлчовлар натижалари	Метрологик тавсифномаларни аниқлашда қўланилган ўлчов воситалари
1	Кириш қисмининг эни (В), м			Нивелир № _____ 20__
2	Чиқиш қисмининг эни (b), м			йилда текширилган. Рулетка
3	Остонасининг баландиги (Р) м			20__ йилда текширилган.
4	Новнинг узунлиги (L), м			Линейка _____
5	Қурилиш баландлиги (Н), м			20__ йилда текширилган
6	Ўлчов ноаниқлиги			

Хулоса: САНИИИРИ новининг параметрлари ва ўлчамлари “РДП 99-77” талабларига жавоб беради ва ушбу сув ўлчаш воситасини сув сарфларини ўлчашда ишлатишга руҳсат этилади

Навбатдаги қиёслаш ишлари “_____” _____ 20__ йил ўтказилсин.

Метрологик аттестация ўтказган ташкилот ходими, метролог _____

(исми, шарифи)

Йирик ўзгармас ўзан гидростлари учун

Ўзбекистон Республикаси қишлоқ ва сув хўжалиги
вазирлиги

_____ Ирригация тизими хавза
бошқармаси

_____ Вилояти

_____ Тумани

_____ Магистрал канали

_____ сув олиш

қулоғининг

ТЕХНИК ПАСПОРТИ

Далолатнома

Келишилди

Тасдиқлайман

“_____” _____ 20__ й.

“_____” _____ 20__ й

_____ Ирригация тизими ҳавза бошқармаси
тасарруфидаги

_____ Ирригация тизими бошқармасига қарашли _____
_____ магистрал каналининг ПК _____ да жойлашган № _____ сув ўлчаш
воситасининг даражалаш (градуировка) ёки қиеслаш (поверка) ҳақида

ДАЛОЛАТНОМА

1. Биз, қуйида имзо чекувчилар _____

_____ 201__ йилнинг _____ санасида _____

_____ Сув ўлчаш воситасини даражалаш
(градуировка) ёки қиеслаш (поверка) ишлари ўтказилди.
Сув ўлчаш воситаси қуйидаги элементлардан иборат: _____

_____ (сув ўлчаш воситасининг конструкцияси ва ўлчамлари, асбоб-

ускуналарининг таркиби)

2. Даражалаш (градуировка) ёки қиеслаш (поверка) учун _____
_____ (ўлчовлар сони)
қийматида мукамал (детальный) ёки асосий (основной) усулда
қўйидаги диапазонда _____ ўлчов
ишлари

(ўлчов диапазони)

_____ олиб борилди
(стационар, вақтинчалик)

3. Даражалаш (градуировка) ёки қиеслаш (поверка) учун СЎВ дан _____
_____ м да жойлашган гидрометрик створдан фойдаланилди.

4. Гидрометрик створнинг характеристикаси _____
_____ (вертикаллар _____ сони)
вертикаллар

_____ орасидаги масофа, асбоб-ускуналар таркиби)

5. Сув сарфини ўлчаш _____

Техник паспорт

Ўзбекистон Республикаси кишлок ва сув хўжалиги
вазирлиги

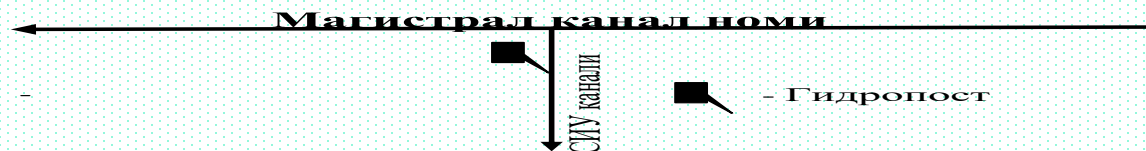
_____ Ирригация тизими ҳавза бошқармаси
тасарруфидаги

_____ Ирригация тизими бошқармасига қарашли

Сув ўлчаш воситасининг

ТЕХНИК ПАСПОРТИ

1. _____
(каналнинг номи, жойлашган пикети (ПК))
2. _____
(сув ўлчаш воситасининг вазифаси)
3. _____
(сув ўлчаш воситасининг тури ва конструкцияси)
4. _____
(сув ўлчаш воситасининг эксплуатацияси ва гидравлик режими)
5. Сув ўлчаш воситаси _____ йил ўрнатилган
6. Сув ўлчаш воситасининг смета ва ҳақиқий қиймати _____
7. Сув ўлчаш воситасининг жойлашган тасвири

8. Сув ўлчаш воситасининг техник характеристикаси _____

Текшириладиган параметрларнинг ўлчов асбоб-анжомлари _____

Кечув жиҳози _____

Тинчлантирувчи қурилма _____

Бьефларнинг қоламалари _____

Метрологик аттестациядан ўтказиш учун қарор

МЕТРОЛОГИК АТТЕСТАЦИЯДАН ЎТКАЗИШ ҲАҚИДА сонли ҚАРОР

1. Аттестациядан ўтказилаётган сув ўлчаш воситаси ҳақида асосий маълумотлар _____

_____

2. Сув оқимининг тартиби ва параметрлари _____

_____

_____

3. Сув сарфини ўлчаш ҳамда ҳисоблаш натижалари қуйидаги жадвалда келтирилган

№..№	H , м	Qn , м ³ /с	Q ₀ , м ³ /с	Qn- Q ₀ , м ³ /с	(Qn- Q ₀ / Q ₀) ²
1					
2					
3					
4					
5					
6					
7					
8					

Градуировка графиги

№___ далолатномага илова
“___” _____ 20___й

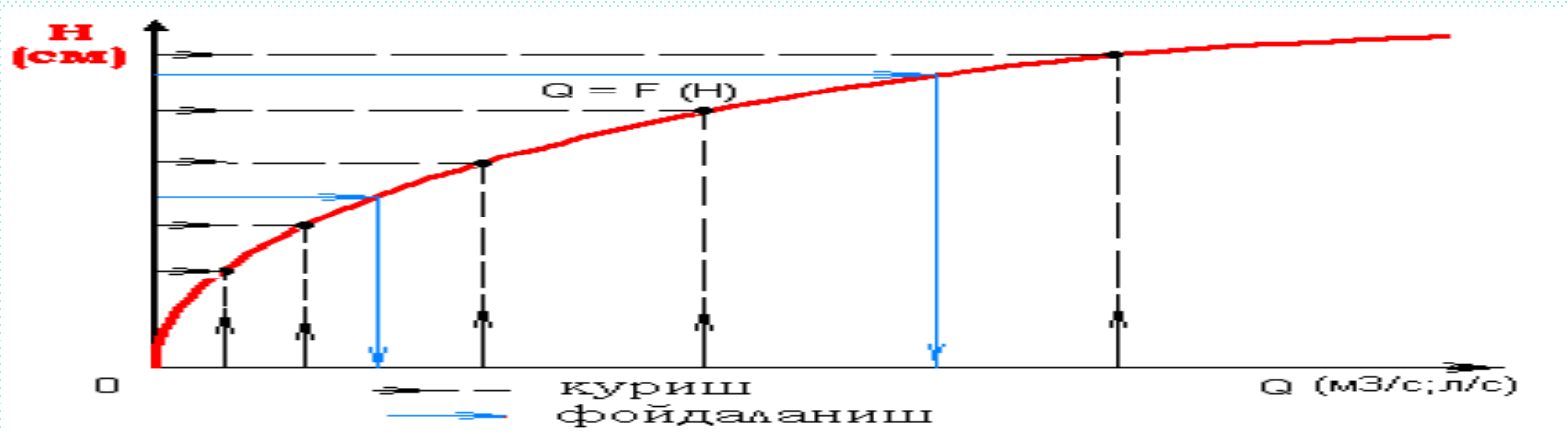
Ўзбекистон республикаси Қишлоқ ва сув хўжалиги вазирлиги
Ирригация тизими хавза бошқармаси тасарруфидаги

Ирригация тизими бошқармасига қарашли

Магистрал каналининг

ПК да жойлашган сув ўлчаш воситасининг

$Q=f(H)$ ГРАДУИРОВКА ГРАФИГИ

Тузди _____
Текширди _____
Келишилди _____

Мустақил ишлаш учун топшириқ

Тупроқ ўзанли трапеция шаклдаги каналдаги сув сарфи ва ўртача тезликни аниқланг. $b=10\text{м}$, $m=1.25$, $h=3,5\text{м}$, $i=0,0002$. Ўртача зичликка эга лёсс грунтли ва ўртача техник ҳамда таъмирлаш ҳолатидаги канал.

Қўшимча вазифа

1) Яшаш ҳудудидаги гидростга ўрнатилган гидротехник иншоотларда ўлчанган маълумотларни йиғиш. Муддат _____ гача.